

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ»**

Виконав: студент 4-го року навчання,

Спеціальність:

051 «Економіка»

Бондарєв Даніїл Олександрович

Керівник

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«____» _____ 20____ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ	6
1.1. Економічний розвиток та економічне зростання як цільові функції економіки	6
1.2 Економічні наслідки воєн у світовій історії: теоретичний огляд.....	10
1.3 Адаптація економіки до збройних конфліктів	14
1.4 Економіко-математична модель впливу війни на економічне зростання національних економік: міжнародний досвід.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	21
2.1 Соціально-економічні наслідки війни на мікро- та макрорівні	21
2.2 Оцінка структурних змін в економіці під впливом збройного конфлікту	32
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКО-ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ТЕМПИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	41
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Війна є одним з найруйнівніших явищ в історії людства, що має далекосяжні наслідки для економіки, соціальної сфери та політичної стабільності країн. Особливо гостро ці наслідки відчуються в країнах, які безпосередньо залучені у воєнні дії. Вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало трагічною подією, що кардинально змінила життя мільйонів українців та завдала колосального удару по економіці країни. Зруйнована інфраструктура, втрата людського капіталу, розрив економічних зв'язків, внутрішня та зовнішня міграція, збільшення військових витрат – це лише частина тих викликів, з якими зіткнулася Україна.

В умовах війни особливої ваги набуває дослідження механізмів впливу воєнних дій на економіку, визначення масштабів завданих збитків, оцінка перспектив відновлення та розробка стратегій адаптації економіки до нових реалій. Розуміння цих процесів необхідне для ефективного управління економічною політикою, забезпечення соціальної підтримки населення та залучення міжнародної допомоги.

Зважаючи на актуальність і важливість зазначеної проблематики, тема дипломної роботи «Вплив війни на економіку України» є надзвичайно своєчасною та необхідною для поглибленого наукового аналізу. Дослідження дозволить ідентифікувати ключові фактори, що визначають вплив війни на економіку України та розробити рекомендації щодо відновлення економічного зростання в умовах воєнного конфлікту.

Мета кваліфікаційної роботи – проаналізувати вплив війни на економіку України, визначити основні соціально-економічні наслідки та структурні зміни, оцінити динаміку валового внутрішнього продукту, а також обґрунтувати вектори відновлення економіки України на основі економіко-математичного моделювання. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити економічний розвиток та економічне зростання як цільові функції економіки;

- здійснити теоретичний огляд та систематизувати економічні наслідки воєн у світовій історії;
- вивчити механізми та світову практику адаптації економіки до збройних конфліктів;
- проаналізувати економіко-математичні моделі впливу війни на економічне зростання національних економік на основі міжнародного досвіду;
- виявити та оцінити соціально-економічні наслідки війни на мікро- та макrorівнях;
- здійснити оцінку структурних змін в економіці під впливом збройного конфлікту;
- розробити та апробувати економіко-математичну модель впливу війни на темпи економічного зростання в Україні для обґрунтування векторів відновлення економіки.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування та трансформації економіки в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти впливу війни на економіку України.

Методологія дослідження базується на застосуванні комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, які використовувалися на різних етапах роботи: *методи аналізу та синтезу* застосовано для узагальнення теоретичних підходів до визначення економічного зростання та розвитку, а також для систематизації наукових поглядів щодо економічних наслідків воєн; *методи індукції та дедукції* використано при формуванні теоретичних висновків, зокрема при переході від аналізу світового досвіду до узагальнення закономірностей адаптації економіки до збройних конфліктів; *статистичний аналіз* застосовано для оцінки соціально-економічних наслідків війни в Україні на мікро- та макrorівнях, а також для дослідження динаміки основних макроекономічних показників; *графічний метод* використано для візуалізації змін економічних показників, що дозволило наочно відобразити тенденції структурних змін в економіці України; *кореляційний аналіз* застосовано для

виявлення взаємозв'язків між ключовими економічними показниками та фактором війни; *економетричне моделювання* використано для побудови моделі впливу війни на темпи економічного зростання, результати якої стали основою для обґрунтування напрямів відновлення економіки України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні першочергових векторів відновлення економіки України на основі економіко-математичного моделювання впливу війни на динаміку макроекономічних показників.

Практичне значення одержаних результатів дослідження можуть бути використані органами державної влади та суб'єктами господарювання для оптимізації стратегій післявоєнного відновлення України та мінімізації макроекономічних ризиків.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні соціально-економічні проблеми в умовах невизначеності», що відбулася 17 квітня 2026 року у м. Києві, за результатами якої опубліковано тези доповідей на тему: «Вплив війни на економіку України».

Структура роботи. Відповідно до мети, завдань, логіки дослідження кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 52 сторінок. Робота містить 6 рисунків, 7 таблиць. Список використаних джерел нараховує 38 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ

1.1. Економічний розвиток та економічне зростання як цільові функції економіки

У сучасному глобалізованому світі, де економічні процеси постійно ускладнюються та взаємопов'язуються, поняття економічного розвитку набуває особливої ваги. Воно є ключовим для досягнення стабільності, підвищення добробуту населення та забезпечення стійкого прогресу в довгостроковій перспективі. Однак для адекватного аналізу сучасних економічних тенденцій важливо чітко розмежовувати поняття економічного розвитку, економічного зростання, а також таких категорій як прогрес і регрес.

Економічний розвиток становить складну системну категорію, що охоплює не лише кількісні зміни в економіці, а й глибинні якісні трансформації її структурних, інституційних та технологічних основ. Він передбачає поступове ускладнення економічної системи, зростання її адаптивності та здатності до саморегуляції, а також модернізацію виробничих відносин і механізмів розподілу ресурсів. На відміну від розвитку, економічне зростання інтерпретується як збільшення обсягів виробництва товарів і послуг у межах певного періоду часу, що здебільшого вимірюється за допомогою макроекономічних індикаторів, таких як валовий внутрішній або національний продукт [1].

Хоча економічне зростання може бути важливим чинником розвитку, їх ототожнення є методологічно помилковим. Зростання може мати місце за відсутності якісних перетворень, тоді як розвиток може відбуватися і без значного приросту ВВП, наприклад, за умов структурних реформ або інституційної модернізації, або падіння обсягу виробництва. Отже, зростання розглядається як один із проявів розвитку, але не як його синонім [2].

Окремої уваги потребує розрізнення понять «розвиток» і «прогрес». У науковому дискурсі прогрес трактується як форма розвитку, що супроводжується позитивними якісними змінами, підвищенням ефективності

системи або зростанням соціального добробуту. Водночас розвиток як загальна категорія охоплює весь спектр змін - позитивних, негативних або нейтральних - які змінюють стан системи. Відповідно, розвиток може включати не лише прогрес, а й регресивні явища, стагнацію або адаптаційні трансформації, що не мають однозначної оцінки [3].

Отже, взаємозв'язок між розвитком і зростанням має діалектичний характер: з одного боку, зростання створює передумови для реалізації прогресивного потенціалу розвитку; з іншого - лише розвиток здатен забезпечити стійкість, інклюзивність і довгострокову ефективність зростання.

Окремо варто розглянути циклічний характер економічного розвитку, який тісно пов'язаний з економічним зростанням. Економіка не розвивається рівномірно - її динаміка передбачає чергування фаз піднесення, уповільнення, спаду та відновлення. У науковій літературі ці явища інтерпретуються через призму економічних циклів, що формуються під впливом сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів: змін у сукупному попиті й пропозиції, інвестиційної активності, технологічних новацій, а також політичних чи соціальних потрясінь [4].

У цьому контексті значний внесок у розуміння взаємозв'язку між економічним розвитком і зростанням зробила теорія довгих хвиль, запропонована Миколою Кондратьєвим. Вона пояснює, що економічне зростання має хвильову природу, де періоди підйому змінюються тривалими фазами сповільнення або стагнації. Таке довготривале чергування, за Кондратьєвим, зумовлене фундаментальними технологічними і структурними змінами в економіці, які впливають не лише на темпи зростання, а й на якість та спрямованість економічного розвитку. Ці довгі хвилі не лише демонструють складність і багатофакторність економічного процесу, а й вказують на глибокі взаємозалежності між нововведеннями, інвестиціями, зайнятістю та соціальною стабільністю. Відтак, прогресивна лінія економічного розвитку у цьому підході постає як результат не лише кількісного зростання, а й якісних перетворень, що відбуваються в межах певного циклічного ритму [5].

Окрім циклічності, до фундаментальних закономірностей економічного розвитку слід віднести: накопичення капіталу, технологічний прогрес, розвиток людського капіталу, інституційну ефективність та глобалізацію. Взаємодія цих чинників формує прогресивну траєкторію розвитку кожної економіки.

1. Капітал забезпечує матеріальну основу для виробництва.
2. Технології дають змогу підвищити ефективність праці.
3. Людський капітал через освіту та здоров'я впливає на якість ресурсів.
4. Інститути створюють сприятливе середовище для бізнесу.
5. Глобалізація відкриває доступ до нових ринків та технологій.

Комплексне врахування цих чинників у процесі формування економічної політики дає змогу забезпечити не лише кількісне зростання, але й якісний, стійкий та справедливий прогресивну лінію економічного розвитку [6].

Економічне зростання є ключовим показником добробуту суспільства, адже воно відображає узагальнений результат дії таких фундаментальних чинників, як накопичення капіталу, технологічний прогрес, розвиток людського капіталу, інституційна ефективність та глобалізація. Саме через призму зростання можна кількісно оцінити ефективність їх взаємодії та визначити рівень економічного розвитку країни. Для цього застосовують систему показників, серед яких центральне місце посідає валовий внутрішній продукт (ВВП), що відображає сукупну вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених у межах країни за певний період. Динаміка ВВП дозволяє оцінити рівень економічної активності: його зростання свідчить про позитивні тенденції розвитку, тоді як зниження сигналізує про наявність кризових явищ або рецесійних процесів [7].

Однак ВВП не охоплює всі аспекти розвитку. Він не враховує діяльність, що не має ринкової ціни, не відображає соціальну нерівність чи якість життя. Тому поряд із ВВП використовуються й інші індикатори, які доповнюють загальну картину. Зокрема, валовий національний дохід (ВНД) враховує надходження від зовнішньоекономічної діяльності громадян країни. Чистий національний дохід (ЧНД) показує приріст багатства з урахуванням амортизації. Індекс людського розвитку (ІЛР), індекс споживчих цін (ІСЦ) та рівень

безробіття дозволяють оцінити якість життя, соціальні умови й інфляційні процеси.

Разом з індикаторами, які вимірюють економічне зростання, важливо враховувати і чинники, що безпосередньо його визначають. Усі вони поділяються на три основні групи: фактори пропозиції, фактори попиту та фактори ефективності. Їх взаємодія формує основу для розширення виробничих можливостей країни [8].

Фактори пропозиції визначають потенціал економіки щодо виробництва. До них належать трудові ресурси, природні ресурси, капітал і технології. Якісна й чисельно достатня робоча сила є фундаментом зростання продуктивності. Підвищення рівня освіти, охорони здоров'я, збільшення тривалості життя – усе це посилює трудовий потенціал. Природні ресурси, якщо ними ефективно управляти, створюють додаткові можливості для економічної спеціалізації та експорту. Капітал – у вигляді інфраструктури, техніки, будівель – сприяє механізації й модернізації виробництва. А технологічний прогрес забезпечує зростання продуктивності, зменшує витрати та стимулює створення інноваційних товарів і послуг [7].

Фактори попиту, у свою чергу, визначають рівень використання наявного потенціалу. Основними складовими сукупного попиту є споживчі витрати, інвестиції, державні витрати та чистий експорт. Зростання внутрішнього попиту, особливо з боку домогосподарств, стимулює виробництво, а інвестиції в нові проекти — розширюють економічну базу. Державне фінансування соціальних і виробничих сфер також може стати джерелом мультиплікативного ефекту. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі дозволяє отримувати додаткові надходження в економіку та підтримувати національного виробника [6].

Третя група – фактори ефективності – визначає, наскільки оптимально використовуються наявні ресурси. Сюди належить ефективність розподілу ресурсів, виробництва та роботи інституцій. Якщо ресурси спрямовуються на створення найбільш цінних для суспільства благ, а виробництво організовано з мінімальними витратами – це сприяє зростанню без додаткового залучення

ресурсів. Важливою умовою є також якісна інституційна система: правова захищеність, боротьба з корупцією, ефективне управління – усе це формує довіру до держави й покращує інвестиційний клімат [9].

Додатково варто враховувати і ширші соціально-політичні передумови економічного зростання. Політична стабільність, соціальна згуртованість, рівень розвитку освіти й охорони здоров'я, географічне положення та природні умови формують загальне середовище, в якому відбувається економічний розвиток.

Отже, економічний розвиток та економічне зростання виступають взаємопов'язаними, але не тотожними цільовими функціями економіки: зростання відображає кількісні зміни та динаміку виробництва, тоді як розвиток охоплює глибинні якісні трансформації економічної системи, її структури, інституцій та рівня добробуту суспільства. Їх узгоджене поєднання, з урахуванням циклічності, дії ключових факторів та використання комплексної системи показників, забезпечує формування стійкої, ефективної та соціально орієнтованої траєкторії економічного поступу.

1.2 Економічні наслідки воєн у світовій історії: теоретичний огляд

Війни, як одні з найтрагічніших явищ в історії людства, завжди залишали глибокий слід в економічному ландшафті держав та й цілих цивілізацій. Вплив війни на економіку є багатограним і далекосяжним, охоплюючи як руйнівні наслідки, так і, трохи парадоксально, певні можливості для прогресивного економічного розвитку та структурних змін. Розгляд економічних наслідків воєн у світовій історії дозволяє краще зрозуміти механізми, за допомогою яких конфлікти формують економічну реальність, та усвідомити потенційні шляхи відновлення та розвитку після завершення бойових дій [10].

Традиційний погляд на вплив війни на економіку здебільшого фокусується на її деструктивному характері. Військові дії призводять до руйнування фізичного капіталу: інфраструктури, промислових об'єктів, житлових будівель,

транспортних мереж. Ці втрати призводять до зниження виробничих потужностей, порушення економічних зв'язків, збільшення безробіття та зниження рівня життя населення. Наприклад, Друга світова війна завдала колосальних збитків європейській економіці. Зруйновані міста, фабрики, залізниці, мости – все це призвело до різкого падіння виробництва та масового зубожіння. Схожа картина спостерігалася і в Японії, де атомні бомбардування Хіросіми та Нагасакі фактично знищили промисловий потенціал цих міст та серйозно підірвали економіку країни в цілому. В'єтнамська війна також залишила по собі шрам у вигляді зруйнованої інфраструктури, забруднених земель та загибелі працездатного населення, що на довгі роки загальмувало економічний розвиток країни [11].

Збройні конфлікти спричиняють значні людські втрати, що негативно впливає на трудові ресурси та демографічну ситуацію. Загибель працездатного населення, інвалідність, вимушена міграція – все це призводить до зменшення кількості кваліфікованої робочої сили та зниження продуктивності праці. До того ж, війна часто призводить до погіршення здоров'я населення, поширення хвороб та збільшення витрат на охорону здоров'я. Втрати людського капіталу можуть мати довгострокові наслідки для економіки, оскільки вони впливають на рівень освіти, кваліфікації та інноваційного потенціалу країни [12].

Збройні дії вимагають значних фінансових ресурсів, які відволікаються від цивільних потреб. Уряди змушені збільшувати військові витрати, що призводить до скорочення інвестицій в освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру та інші важливі сфери. Збільшення державного боргу, інфляція та податковий тягар стають звичайними наслідками війни. Наприклад, під час Наполеонівських війн Велика Британія змушена була значно збільшити державний борг для фінансування військових кампаній. Це призвело до зростання податків та обмеження можливостей для інвестицій в інші сфери економіки.

Проте, поряд з руйнівними наслідками, війна може мати і певні позитивні ефекти для економіки. Збройні потреби стимулюють розвиток нових технологій та галузей промисловості. Під час Другої світової війни, наприклад, відбувся

бурхливий розвиток авіаційної промисловості, радіолокації, виробництва синтетичних матеріалів та медичного обладнання. Ці технології згодом знайшли широке застосування в цивільній сфері, сприяючи економічному розвитку та підвищенню рівня життя. Розробка комп'ютерів, започаткована в військових цілях для розшифровки кодів, стала основою для сучасної інформаційної ери [13].

Війни також можуть призвести до прискорення структурних змін в економіці. Зруйновані галузі промисловості можуть бути замінені новими, більш ефективними та конкурентоспроможними. Війна може стати каталізатором для впровадження інновацій та модернізації виробництва. Після Другої світової війни, наприклад, Німеччина та Японія змогли швидко відновити свою економіку, завдяки впровадженню нових технологій та модернізації виробничих процесів. План Маршалла, спрямований на відновлення європейської економіки, також зіграв важливу роль у стимулюванні економічного зростання та структурних змін.

Війна може також призвести до збільшення попиту на певні товари та послуги, що стимулює розвиток відповідних галузей економіки. Наприклад, під час війни у В'єтнамі значно зріс попит на військову техніку, боєприпаси, медичне обладнання та транспортні послуги. Це призвело до розширення відповідних галузей промисловості та збільшення кількості робочих місць. Також, війна може створити нові ринки збуту для певних товарів та послуг [14].

Важливо зазначити, що позитивні економічні наслідки війни є, як правило, короткостроковими та не компенсують довгострокові збитки, пов'язані з руйнуванням фізичного капіталу, людськими втратами та соціальними потрясіннями. Війна завжди є трагедією, і її економічні наслідки, навіть якщо вони містять елементи економічного стимулювання, ніколи не можуть бути виправданням для збройного конфлікту.

Економічні наслідки війни також залежать від масштабу та тривалості конфлікту, а також від економічної структури та рівня розвитку країни. Масштабні та тривалі війни, як правило, мають більш руйнівні наслідки для

економіки, ніж локальні та короткострокові конфлікти. Також, економічно розвинені країни, як правило, краще здатні подолати наслідки війни, ніж країни, що розвиваються.

Наприклад, війна в Кореї, хоч і була руйнівною для неї самої, однак вона стимулювала економічне зростання в Японії, яка стала важливим постачальником товарів і послуг для американських військ. Аналогічно, війна в Іраку сприяла зростанню цін на нафту, що позитивно вплинуло на економіку інших країн-експортерів нафти. Проте, для самого Іраку війна обернулася величезними економічними втратами та соціальними потрясіннями [15].

Вплив війни на економіку також залежить від політики, яку проводить уряд після завершення бойових дій. Ефективні заходи, спрямовані на реконструкцію інфраструктури, підтримку підприємництва та створення робочих місць, можуть значно прискорити процес економічного зростання. План Маршалла є яскравим прикладом успішної стратегії відбудови в післявоєнний період [16].

Історичний досвід показує, що війна завжди залишає глибокий слід в економічному ландшафті держав та й цілих цивілізацій. Хоча війна може мати певні позитивні наслідки для економіки, такі як стимулювання розвитку нових технологій та галузей промисловості, вони не компенсують довгострокові збитки, пов'язані з руйнуванням фізичного капіталу, людськими втратами та соціальними потрясіннями. Тому, запобігання війнам та мирне вирішення конфліктів є найважливішим завданням для забезпечення сталого економічного розвитку та процвітання людства.

З метою узагальнення викладеного матеріалу економічні наслідки війни систематизовано у додатку А.

Отже, вплив війни на економіку є комплексним і багатовимірним явищем, що проявляється через сукупність виробничих, фінансових, соціальних, демографічних, структурних та зовнішньоекономічних наслідків. Незважаючи на окремі стимули для технологічного розвитку та модернізації, домінуючими

залишаються руйнівні ефекти, які призводять до довгострокового зниження економічного потенціалу та потребують значних ресурсів для відновлення.

1.3 Адаптація економіки до збройних конфліктів

Економіка, стикаючись із викликами війни, змушена оперативно реагувати на нові обставини, змінювати структуру виробництва, механізми управління ресурсами та державну політику. Під адаптацією в цьому контексті слід розуміти комплексну перебудову економічної системи, спрямовану на збереження життєздатності країни, забезпечення потреб армії та цивільного населення, а також стабілізацію макроекономічної ситуації попри руйнування, блокади та зовнішньоекономічні обмеження. Цей процес супроводжується посиленням ролі держави в управлінні економікою, розширенням державних видатків, особливо у військовій та соціальній сферах, а також активним використанням інструментів грошово-кредитної та фіскальної політики [15].

В історичному розрізі адаптація економіки до війни не є новим явищем. Світова практика демонструє, що під час великих воєн держави переходили на так звану «воєнну економіку», з характерним перерозподілом ресурсів на користь оборонного сектора. Зокрема, досвід США і Великої Британії під час Другої світової війни є прикладом масштабної мобілізації ресурсів, зміни структури зайнятості, централізованого регулювання виробництва та цін. Подібні підходи реалізовувалися і в новітніх збройних конфліктах у Сирії, Афганістані, Іраку, де економічна система стикалась із необхідністю функціонувати в умовах нестабільності, зруйнованої інфраструктури та втрати частини територій.

Виробничий сектор в умовах воєнних конфліктів зазнає суттєвих трансформацій: зменшується обсяг виробництва цивільної продукції, натомість зростає випуск військових товарів. Водночас війна стимулює технологічні інновації, що сприяють підвищенню ефективності виробничих процесів. Історичні приклади, зокрема розвиток синтетичних матеріалів під час Другої

світової війни, демонструють, як науково-технічний прогрес, ініційований військовими потребами, надалі знаходив широке застосування у цивільному секторі. У такий спосіб війна виступає каталізатором модернізації виробничої бази та наукових досягнень [17].

У цьому контексті особливої уваги заслуговує теорія довгих хвиль Миколи Кондратьєва, згідно з якою світова економіка розвивається не лише через короткострокові коливання, а й за рахунок тривалих циклів - так званих «К-хвиль» - тривалістю близько 50–60 років. Ці цикли охоплюють закономірні фази піднесення, уповільнення, спаду та депресії, в основі яких лежать глибинні технологічні зрушення, що змінюють виробничу систему та структуру економіки. Сам Кондратьєв підкреслював, що війни нерідко припадають на переломні етапи цих циклів - кінець фази піднесення або початок фази спаду - й можуть як прискорювати впровадження нових технологій і стимулювати виробничу активність, так і поглиблювати економічні кризи, ініціюючи структурні трансформації та зміну глобального розподілу ресурсів. У цьому аспекті війна розглядається не як випадкове явище, а як один із чинників, що впливає на перехід між фазами економічного циклу.

Аграрний сектор також зазнає негативного впливу: бойові дії руйнують господарську інфраструктуру, зменшують доступ до посівних площ, знижують урожайність. Це призводить до скорочення продовольчого фонду та зростання цін. Розв'язання цих проблем можливе шляхом впровадження новітніх агротехнологій, підтримки фермерів та розвитку сільської логістики. У структурі ВВП це відображається в зниженні пропозиції та зростанні цін на продукти харчування, що впливає на загальний рівень інфляції [18].

Ключову роль в адаптації економіки відіграє держава. Уряд виступає координатором між секторами, забезпечуючи функціонування критичних галузей. Через бюджетну систему держава перенаправляє ресурси на оборону, медицину, соціальний захист. Це супроводжується перерозподілом витрат, зростанням дефіциту бюджету та державного боргу. Війна зумовлює необхідність залучення додаткових джерел фінансування – як внутрішніх

(підвищення податків, випуск облігацій), так і зовнішніх (міжнародна допомога, кредити).

Нерідко в умовах конфлікту застосовується модель «воєнного комунізму» – тобто тимчасове посилення контролю держави над економікою, націоналізація стратегічних підприємств, встановлення обмежень на ціни, запровадження систем розподілу. Такі підходи, хоч і знижують ринкову ефективність, дозволяють забезпечити базові потреби населення та армії.

Міжнародна співпраця також відіграє важливу роль у підтримці економік, які постраждали від війни. Фінансова допомога, гуманітарна підтримка, технічна експертиза з боку ООН, Світового банку, МВФ та інших інституцій стають критично важливими для стабілізації національної економіки та початку післявоєнної відбудови.

Історичний досвід свідчить, що країни, які змогли швидко і системно адаптувати економіку до умов війни, мали вищі шанси не лише на перемогу, але й на повоєнне економічне зростання. Яскравим прикладом є США у Другій світовій війні, а також Ізраїль, що постійно функціонує в умовах загроз, але при цьому зберігає високу ефективність економічної системи.

З метою узагальнення викладеного матеріалу слід виділити основні напрями адаптації економіки до збройних конфліктів:

- перебудова структури виробництва (переорієнтація з цивільної на військову продукцію);
- посилення ролі держави в економіці (централізація управління, контроль за ресурсами та цінами);
- трансформація бюджетної та фінансової політики (зростання військових витрат, дефіциту бюджету, державного боргу);
- мобілізація ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових) для забезпечення оборонних потреб;
- розвиток технологій та інновацій (особливо у військово-промисловому комплексі);

- адаптація аграрного сектору (забезпечення продовольчої безпеки, підтримка виробників);
- перебудова зовнішньоекономічних зв'язків (пошук нових ринків, залучення міжнародної допомоги);
- впровадження механізмів державного регулювання (нормування, розподіл ресурсів, націоналізація стратегічних підприємств);
- підтримка соціальної стабільності (захист населення, збереження зайнятості, соціальні виплати);
- забезпечення функціонування критичної інфраструктури.

Отже, адаптація економіки до збройних конфліктів передбачає перебудову виробництва, посилення ролі держави, мобілізацію ресурсів, зміну фінансово-бюджетної політики та залучення міжнародної допомоги. Вона спрямована на забезпечення функціонування економіки в умовах війни, підтримку населення і критичної інфраструктури, а також створення умов для подальшого відновлення після завершення конфлікту.

1.4 Економіко-математична модель впливу війни на економічне зростання національних економік: міжнародний досвід

Військові конфлікти виступають потужним каталізатором змін в економіці, змушуючи її оперативно адаптуватися до нових умов. Економічна система трансформується під впливом деструктивних процесів, що супроводжують війну, шляхом перебудови виробничих і логістичних процесів, перерозподілу ресурсів та активізації державного втручання з метою стабілізації. Для системного аналізу змін в економіці доцільно використовувати метод розрахунку ВВП за видатками, який включає: особисте споживання (C), валові інвестиції (I), державні закупки (G), чистий експорт (NX). У цьому контексті державні закупки, зокрема оборонні, відіграють ключову роль і дозволяють застосовувати мультиплікатор ВВП для аналізу впливу війни на окремі сектори.

У рамках оцінки впливу різних макроекономічних чинників на динаміку реального валового внутрішнього продукту (який, на відміну від номінального, розраховується з урахуванням зміни цін і відображає фактичний обсяг вироблених товарів і послуг у постійних цінах) доцільним є врахування комплексу взаємопов'язаних показників, що характеризують фінансову, інвестиційну, монетарну та соціально-економічну стабільність держави. Для побудови економетричної моделі обрано 12 ключових змінних: темп росту військових витрат (як % від ВВП), індекс інфляції, темп росту державного боргу (як % від ВВП), темп росту прямих іноземних інвестицій, темп росту дефіциту бюджету (як % від ВВП), рівень безробіття, темп росту рівня безробіття, темп росту капітальних інвестицій, темп росту капітальних інвестицій (як % від ВВП), темп росту грошової маси, темп росту грошової маси (M2) (як % від ВВП) та темп росту чистого експорту (як % від ВВП). Для формалізації цих взаємозв'язків пропонується побудувати економетричну модель регресії виду:

$$\begin{aligned}
 GDP_t = & \beta_0 + \beta_1 WAR_t + \beta_2 INF_t + \beta_3 DEBT_t + \beta_4 PIIt + \beta_5 DEFICIT_t \\
 & + \beta_6 BERT_t + \beta_7 TBERT_t + \beta_8 TINV_t + \beta_9 INV_t + \beta_{10} TGM_t \\
 & + \beta_{11} TGM_2t + \beta_{12} NX_t + \varepsilon_t
 \end{aligned}
 \tag{1.1}$$

де:

- β_0 – це початкове (базове) значення темпу зростання ВВП, яке не пояснюється жодною з включених у модель змінних,
- GDP_t – темп росту реального ВВП,
- $\beta_1 WAR_t$ – індекс інтенсивності воєнного конфлікту (витрати на війну у % ВВП),
- $\beta_2 INF_t$ – рівень інфляції, %
- $\beta_3 DEBT_t$ – рівень державного боргу у % до ВВП,
- $\beta_4 PIIt$ – темп росту прямих іноземних інвестицій, %
- $\beta_5 DEFICIT_t$ – дефіцит бюджету у % до ВВП
- $\beta_6 BERT_t$ – рівень безробіття, %
- $\beta_7 TBERT_t$ – темпи росту рівня безробіття, %

- β_{8TINVt} – темпи росту капітальних інвестицій, %
- β_{9INVt} – темп росту капітальних інвестицій (як % від ВВП)
- β_{10TGMt} – темпи росту грошової маси, %
- $\beta_{11TGM2t}$ – темпи росту грошової маси (M2) (як % від ВВП)
- β_{12NXt} – темпи росту чистого експорту (як % від ВВП)
- εt - випадкова похибка моделі.

Регресійний аналіз дозволяє оцінити, наскільки сильно кожен з перелічених факторів впливає на реальний ВВП, та виявити можливі мультиколінеарні зв'язки між ними.

На основі міжнародного досвіду, зокрема випадків Іраку, Сирії, встановлено такі основні закономірності:

1. Наявність негативного кореляційного зв'язку між інтенсивністю війни та економічним зростанням: збільшення масштабу бойових дій призводить до падіння ВВП.
2. Позитивна залежність між масштабом війни та рівнем інфляції, що обумовлена збоями в ланцюгах поставок, дефіцитом товарів і послуг та девальвацією національної валюти.
3. Пряма залежність між воєнними витратами та зростанням державного боргу, що обмежує можливості для подальших інвестицій у відновлення економіки.
4. Негативний вплив неконтрольованого зростання грошової маси на стабільність національної валюти та інвестиційний клімат [17].

Для кількісного аналізу з взаємозв'язку між збройними діями та окремими макроекономічними показниками доцільно застосовувати коефіцієнти парної кореляції, які дають змогу оцінити силу та напрямок взаємозв'язку між окремими змінними. Зокрема, в умовах воєнних конфліктів спостерігаються значні негативні коефіцієнти кореляції між індексом воєнних дій та темпами зростання ВВП.

Також, міжнародна практика демонструє, що вплив війни виходить за межі національної економіки. Розрив торговельних зв'язків, перебої в поставках

енергоносіїв, масова міграція та зростання геополітичної невизначеності чинять негативний вплив на економічне зростання суміжних держав. Емпіричні дані щодо економік Європейського Союзу після початку війни в Україні засвідчують зниження темпів зростання ВВП у країнах із високим рівнем енергетичної залежності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

2.1 Соціально-економічні наслідки війни на мікро- та макрорівні

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України стала причиною глибоких та всеохоплюючих змін в економіці країни, що відчуються на всіх рівнях – від макроекономічного до мікроекономічного. Руйнівний вплив війни зачіпає кожен аспект економічного життя. Розуміння та аналіз цих наслідків на мікрорівні є важливим для розробки ефективних стратегій відновлення та адаптації економіки до нових умов.

Війна призвела до дезінтеграції логістичних ланцюгів, що стало одним з найсерйозніших викликів для українського бізнесу. Руйнування транспортної інфраструктури, зокрема доріг, мостів, залізничних колій та аеропортів, ускладнило або взагалі унеможливило транспортування товарів та сировини як всередині країни, так і на експорт. Окупація значних територій, особливо в південних та східних регіонах, призвела до втрати доступу до важливих морських портів, що традиційно використовувалися для експорту сільськогосподарської продукції та іншої сировини. Блокування морських шляхів у Чорному морі також значно ускладнило зовнішню торгівлю та призвело до збільшення транспортних витрат [16].

Дезінтеграція логістичних ланцюгів призвела до порушення виробничих процесів, дефіциту сировини та комплектуючих, збільшення термінів виконання замовлень та зростання собівартості продукції. Багато підприємств були змушені призупинити або скоротити свою діяльність через неможливість забезпечити безперебійне постачання необхідних ресурсів. Це, у свою чергу, призвело до втрати робочих місць, зниження доходів населення та погіршення економічної ситуації в регіонах, які найбільше постраждали від війни [17].

У відповідь на ці виклики, українські підприємства почали активно шукати альтернативні логістичні рішення, зокрема переорієнтацію на наземні шляхи транспортування через західні кордони України. Однак, ці шляхи часто є перевантаженими та потребують значних інвестицій в розвиток інфраструктури.

До того ж, збільшення транспортних витрат та тривалості доставки призводить до зниження конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках [18].

Іншим важливим наслідком війни стала релокація підприємств з територій, які знаходяться під загрозою обстрілів або окупації, до більш безпечних місць України або за кордон. Цей процес є складним та потребує значних фінансових та організаційних зусиль. Підприємствам необхідно знайти нові виробничі площі, перевезти обладнання та персонал, налагодити логістичні ланцюги та знайти нових постачальників та клієнтів [17].

Проте, якщо порівняти поточні показники з "довоєнним" періодом, то загальна кількість релокацій бізнесу впала на 25%. Це підкреслює, що, попри певну стабілізацію, наслідки конфлікту все ще відчуваються в економіці країни.

Згідно з останніми даними за 2025 рік, процес релокації компаній в Україні виявив цікаві тенденції. Лідером за кількістю переміщених підприємств стала оптова торгівля, з 3 593 компаніями. Будівельна галузь також продемонструвала значну мобільність, з 695 компаніями. Сектор нерухомості показав 537 переміщень. Сільське господарство та полювання зафіксували 515 випадків, або 4,6%, а транспортна сфера – 463 компанії. Роздрібна торгівля та торгівля з ремонтом авто склали 368 (3,3%) та 308 (2,8%) випадків відповідно. Виробництво харчових продуктів та ІТ-сектор показали менші показники – 259 (2,3%) та 243 (2,2%) компанії. Решта галузей сумарно склали 4 102 компанії. Отже, оптова торгівля виявилася найбільш адаптивною до змін, що свідчить про її прагнення до безпечних та ефективних логістичних маршрутів [22].

Держава та міжнародні організації надають підтримку підприємствам, які релокуються, зокрема фінансову допомогу, консультаційні послуги та допомогу в пошуку нових виробничих площ. Однак, процес релокації залишається складним та тривалим, і не всі підприємства мають можливість успішно його здійснити. Втрата виробничих потужностей в регіонах, які постраждали від війни, має серйозні наслідки для економіки країни, зокрема зменшення виробництва, експорту та податкових надходжень.

Війна також призвела до безпрецедентного рівня міграції населення. Мільйони українців були змушені покинути свої домівки через загрозу життю та здоров'ю. Частина з них перемістилася в межах України, ставши внутрішньо переміщеними особами (ВПО), а частина виїхала за кордон, шукаючи притулку в інших країнах [21].

У 2025 році в Україні було зафіксовано понад 37 мільйонів офіційних випадків перетину державного кордону, що підтверджується інформацією аналітичної платформи «Опендатабот» [21].

Загальна кількість таких переміщень склала 37 088 261, з яких приблизно 18,4 мільйона припадає на в'їзд до країни, а близько 18,7 мільйона - на виїзд за її межі. Важливо зазначити, що переважна частка - близько 86% - цих перетинів здійснювалася саме громадянами України. Аналітичні дані свідчать про підвищення мобільності населення у 2025 році порівняно з попередніми періодами. Так, середньомісячна кількість перетинів кордону досягла приблизно 2,7 мільйона, тоді як раніше цей показник утримувався на рівні близько 2,5 мільйона. Разом із цим спостерігається тенденція до зменшення кількості осіб, які не повертаються до країни після виїзду. Зокрема, у 2025 році Україну залишили 16,1 мільйона громадян, тоді як повернулися 15,8 мільйона. Різниця між цими показниками становить близько 290 тисяч осіб, що у півтора рази менше, ніж у 2024 році, коли цей розрив досягав майже 443 тисяч. У ширшому часовому вимірі, за чотири роки повномасштабної війни, з підконтрольних Україні територій виїхало та не повернулося орієнтовно 3,1 мільйона громадян. При цьому близько 72% цього обсягу припадає на перший рік після початку повномасштабного вторгнення [22].

Внутрішня міграція створила значний тиск на соціальну та економічну інфраструктуру регіонів, які приймають ВПО. Збільшився попит на житло, медичні послуги, освіту та інші соціальні послуги. Місцеві бюджети часто не здатні самотійно впоратися з цим навантаженням, що потребує додаткової фінансової підтримки з боку держави та міжнародних організацій.

Зовнішня міграція призвела до втрати трудових ресурсів, що негативно впливає на економіку України. Багато українців, які виїхали за кордон, мають високу кваліфікацію та досвід роботи, і їх відсутність відчувається в багатьох секторах економіки. Після закінчення війни важливо буде створити умови для повернення цих людей в Україну, зокрема забезпечити їх житлом, роботою та соціальною підтримкою [23].

Війна також має серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я населення. Стрес, тривога, страх та втрата близьких людей негативно впливають на психічний стан. Збільшився попит на медичні послуги, особливо на психологічну допомогу. Держава та міжнародні організації повинні забезпечити доступ до необхідної медичної та психологічної допомоги для всіх, хто постраждав від війни.

Також, війна призвела до збільшення бідності та соціальної нерівності. Найбільше постраждали вразливі групи населення, такі як пенсіонери, інваліди, багатодітні сім'ї та внутрішньо переміщені особи. Отже, основними наслідками війни для мікрорівня економіки є :

- порушення логістичних і виробничих процесів, що призвело до перебоїв у постачанні, зростання витрат і зниження ефективності підприємств;
- скорочення або зупинка діяльності бізнесу, особливо в регіонах бойових дій, через руйнування інфраструктури та дефіцит ресурсів;
- релокація підприємств, яка супроводжується значними витратами та перебудовою виробничих і логістичних ланцюгів;
- міграційні процеси населення, що включають внутрішньо переміщених осіб і виїзд за кордон, із подальшою втратою частини робочої сили;
- соціально-економічні наслідки, зокрема зростання бідності, нерівності та навантаження на соціальну інфраструктуру і ринки праці.

Українська економіка зазнала колосальних втрат унаслідок повномасштабної війни. Якщо на мікрорівні основні соціально-економічні наслідки проявилися у порушенні діяльності підприємств, скороченні виробництва та втраті робочих місць, то на макрорівні війна спричинила суттєві

зміни ключових економічних показників держави. Безпрецедентні умови воєнного часу змусили бізнес адаптовуватися до нових реалій, однак навіть поступове пристосування підприємств не змогло забезпечити стабільність та належні темпи розвитку економіки. У зв'язку з цим одним із першочергових завдань держави та бізнесу є розробка ефективних концепцій, стратегій і тактик повоєнного відновлення економіки України. Для оцінки масштабів впливу війни проаналізуємо основні макроекономічні показники країни. Насамперед розглянемо валовий внутрішній продукт (ВВП).

Одним з найважливіших індикаторів, що дає змогу оцінити здоров'я економічної системи, є валовий внутрішній продукт, який відображає сукупну вартість всіх товарів і послуг, створених у межах держави протягом визначеного періоду. Він слугує як вимірювач економічної активності та масштабу економіки. ВВП – це загальна вартість усіх товарів і послуг, вироблених в країні протягом певного періоду, зазвичай року (табл 2.1).

Таблиця 2.1.

Динаміка ВВП за 2011-2025 рік

Рік	Темпи зростання реального ВВП, %	Рік	Темпи зростання реального ВВП, %
2011	107,3	2019	100
2012	106,5	2020	97
2013	106	2021	100
2014	99	2022	71
2015	90	2023	105
2016	92	2024	103
2017	94	2025	104,8
2018	97		

Джерело: створено автором на основі [20].

Аналіз темпів зростання реального ВВП України свідчить про суттєву нестабільність економічного розвитку протягом досліджуваного періоду. У 2011 році економіка демонструвала зростання на рівні 107,3%, однак уже у 2014 році відбулося зменшення до 99%, а у 2015 році зафіксовано різке падіння до 90%. У 2016–2017 роках економіка поступово відновлювалася, проте показники залишалися нижчими за 100% (92% і 94% відповідно), що свідчить про

збереження кризових явищ. У 2018 році темп зріс до 97%, а у 2019 році досяг рівня 100%, що вказує на вихід економіки на траєкторію стабілізації.

У 2020 році знову спостерігається спад до 97%, після чого у 2021 році показник повертається до 100%. Найбільш критичне скорочення відбулося у 2022 році, коли темп реального ВВП знизився до 71% внаслідок повномасштабної війни. Водночас уже у 2023 році економіка продемонструвала відновлення до 105%, а у 2024–2025 роках зростання зберігається на рівні 103% та 104,8% відповідно.

Другим важливим показником є «рівень безробіття». Цей макроекономічний показник розраховується як відсоткове співвідношення кількості працездатних осіб, що активно шукають роботу, до загальної чисельності економічно активного населення. (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Рівень безробіття у 2011-2025,%

Рік	Рівень безробіття
2011	8,7
2012	8,2
2013	7,8
2014	9,7
2015	9,5
2016	9,7
2017	9,9
2018	9,1
2019	8,6
2020	9,9
2021	10,3
2022	21,1
2023	19,0
2024	14,3
2025	11,3

Джерело: створено автором на основі [20].

Аналіз часового ряду рівня безробіття в Україні з 2011 по 2025 рік демонструє складну траєкторію трансформації ринку праці, де після десятиліття відносної стабільності з коливаннями в межах 7,8–10,3% стався безпрецедентний шоківий стрибок до 21,1% у 2022 році. Цей критичний пік, зумовлений руйнівним впливом повномасштабної війни, став точкою відліку для

формування нової економічної стійкості, що підтверджується послідовним зниженням показника до 19,0% у 2023 році та його стрімким покращенням до 14,3% у 2024 році. Позитивна динаміка 2025 року, де прогнозований рівень безробіття становить 11,3%, свідчить про успішну адаптацію бізнесу до екстремальних умов, ефективність державних програм зайнятості та активізацію процесів відбудови, що дозволяє ринку праці поступово повертатися до показників, близьких до докризових значень, попри складну демографічну та безпекову ситуацію. Динаміка кількості безробітних зображена на рис.2.3.

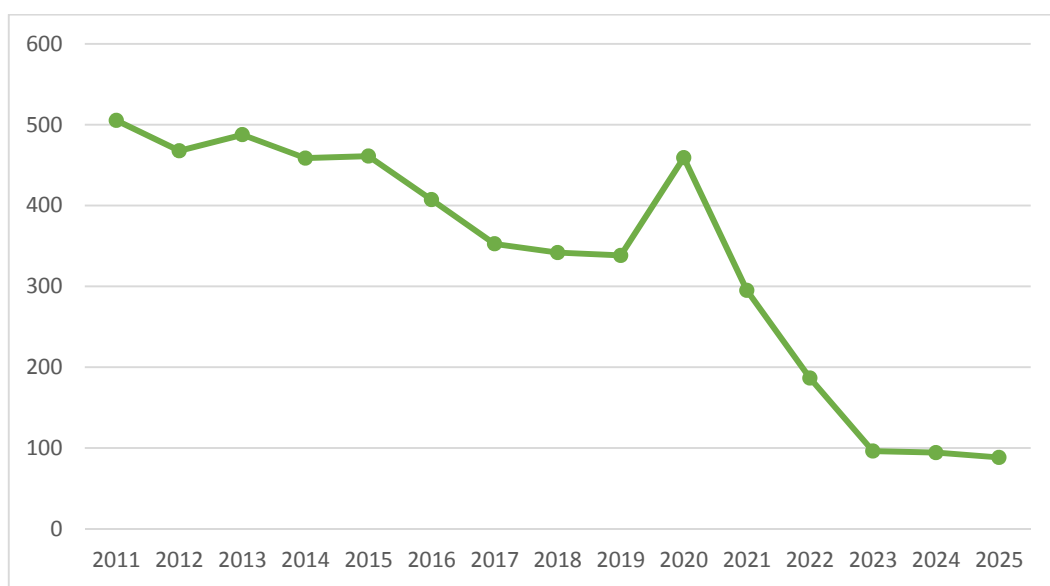

Рис.2.3. Динаміка кількості зареєстрованих безробітних, тис.осіб

Джерело: створено автором на основі [20].

Зокрема, різке зниження кількості зареєстрованих безробітних у 2022-2025 роках, ймовірно, пов'язане не лише з покращенням ситуації на ринку праці, але й з міграційними процесами, мобілізацією та змінами в методології обліку.

Війна спричинила значне прискорення інфляції в Україні. Порушення логістичних ланцюгів, дефіцит товарів та послуг, збільшення державних витрат на військові потреби та девальвація гривні призвели до зростання цін (табл.2.3).

Таблиця 2.3.

Динаміка рівня інфляції за 2013–2025 рр.

Рік	Індекс рівня споживчих цін, %	Рік	Індекс рівня споживчих цін, %
2011	100,3	2019	104,1
2013	99,8	2020	105,0
2013	100,5	2021	110,0
2014	124,9	2022	126,6
2015	143,3	2023	105,1
2016	112,4	2024	112,0
2017	113,7	2025	108,0
2018	109,8		

Джерело: створено автором на основі [20]

За даними НБУ, інфляція в Україні в 2022 році становила 26,6%, що є найвищим показником за останні роки. У 2023 році спостерігалось поступове уповільнення інфляції, що зумовлено стабілізацією валютного курсу, збільшенням пропозиції товарів та послуг та реалізацією заходів монетарної політики НБУ. Проте, інфляційні ризики залишаються високими.

Після початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році, Україна зазнала безпрецедентних змін у структурі державних витрат. Найбільш помітним стало стрімке зростання витрат на оборону, що відобразилося у значному збільшенні частки військових витрат у валовому внутрішньому продукті (ВВП). Ці зміни стали відповіддю на нові безпекові виклики та необхідність забезпечення національної оборони в умовах війни. Вони наведені нижче у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Динаміка військових витрат України (у відсотках від ВВП)

Рік	Військові витрати, (у% від ВВП)	Рік	Військові витрати, (у % від ВВП)
2011	1	2019	2,2
2012	1	2020	2,4
2013	1,11	2021	3,7
2014	1	2022	34
2015	2	2023	37
2016	5	2024	21,6
2017	2,49	2025	26,3
2018	5		

Джерело: створено автором на основі [20].

Аналіз динаміки військових витрат України у відсотках до ВВП свідчить про різку зміну їх рівня під впливом безпекових загроз і воєнних дій. У 2011–2014 роках цей показник залишався відносно низьким і стабільним, коливаючись у межах 1–1,11%, що відповідало умовам мирного часу. Починаючи з 2015 року спостерігається зростання до 2%, а вже у 2016 році показник різко підвищився до 5%, що було реакцією на початок збройного конфлікту. У наступні роки динаміка була нерівномірною: у 2017 році витрати знизилися до 2,49%, у 2018 році знову зросли до 5%, а у 2019–2021 роках поступово збільшувалися з 2,2% до 3,7%.

Найбільш суттєві зміни відбулися після початку повномасштабної війни у 2022 році, коли військові витрати стрімко зросли до 34% ВВП, а у 2023 році досягли пікового значення 37%. У 2024 році спостерігається певне зниження до 21,6%, що може свідчити про часткову стабілізацію економіки та адаптацію бюджетної політики до умов тривалої війни.

Військові дії призвели до різкого скорочення інвестицій в українську економіку. Зростання невизначеності, руйнування інфраструктури та погіршення інвестиційного клімату відлякують інвесторів. Динаміка прямих іноземних інвестицій зображена в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка прямих іноземних інвестицій, млн.дол.

Рік	Прямі іноземні інвестиції, млн.дол
2011	425
2012	1256
2013	8401
2014	449
2015	410
2016	-458
2017	3810
2018	3692
2019	4455
2020	5860
2021	-868
2022	6687
2023	1152
2024	4247
2025	3329

Джерело: створено автором на основі [20].

За даними Державної служби статистики України, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну в 2022 році скоротився на понад 70%. У 2023 році спостерігалось незначне відновлення інвестиційної активності, що зумовлено міжнародною фінансовою допомогою та реалізацією окремих інвестиційних проектів.

Грошова маса в Україні зазнала значних коливань в умовах війни. Динаміка грошової маси зображена в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Грошова маса в Україні з 2011-2025, млн.грн.

Рік	Грошова маса (МЗ)
2011	685,5
2012	733,1
2013	908,9
2014	956,7
2015	994
2016	1102,7
2017	1208,8
2018	1277,6
2019	1438,3
2020	1850
2021	2071,4
2022	2501,6
2023	3077,2
2024	3488,3
2025	4021,3

Джерело: створено автором на основі [20].

З одного боку, зростання державних витрат на військові потреби та соціальні виплати, що фінансувалися за рахунок емісії гривні, призвело до збільшення грошової маси в обігу. З іншого боку, відтік капіталу з країни та зменшення економічної активності стримували зростання грошової маси. НБУ вживав заходів для регулювання грошової маси та підтримання стабільності фінансової системи. Було запроваджено обмеження на валютні операції, підвищено облікову ставку та реалізовано інші інструменти монетарної політики. Проте, контроль над грошовою масою залишається складним

завданням в умовах війни. Збільшення грошової маси може призвести до прискорення інфляції та девальвації гривні, а надмірне обмеження грошової маси може стримувати економічне зростання.

Отже, проведений аналіз основних макроекономічних показників України у 2011–2025 роках дозволяє зробити висновок про глибоку трансформацію економічної системи під впливом кризових та воєнних факторів. Динаміка ВВП свідчить про циклічність розвитку з різкими фазами спаду та відновлення, де найбільш критичним став 2022 рік. Водночас уже у 2023–2025 роках простежується поступове відновлення економічної активності, що вказує на адаптаційний потенціал національної економіки навіть в умовах тривалої нестабільності.

Ситуація на ринку праці та інфляційні процеси підтверджують наявність значних дисбалансів. Різке зростання безробіття у 2022 році та його подальше зниження демонструють як шоківий вплив війни, так і поступове відновлення зайнятості. Інфляція, у свою чергу, стала відображенням макрофінансової нестабільності, спричиненої як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, хоча заходи монетарної політики сприяли її частковому стримуванню в наступні роки.

Водночас структурні зміни в економіці проявилися у зростанні військових витрат, скороченні інвестиційної активності та суттєвому збільшенні грошової маси. Це свідчить про переорієнтацію державної політики на забезпечення обороноздатності та соціальної стабільності. Таким чином, сучасний стан економіки України характеризується поєднанням відновлювальних тенденцій із високими ризиками, що обумовлює необхідність формування комплексної стратегії післявоєнного відновлення, спрямованої на стабілізацію макроекономічних показників, залучення інвестицій та забезпечення сталого економічного зростання.

Отже, повномасштабна війна спричинила комплексні та взаємопов'язані наслідки для економіки України як на мікро-, так і на макрорівні. До основних наслідків належать: порушення логістичних і виробничих процесів; руйнування інфраструктури; скорочення або зупинка діяльності підприємств; релокація

бізнесу та перебудова господарських зв'язків; зростання витрат виробництва й зниження конкурентоспроможності продукції; масові міграційні процеси та втрата частини трудового потенціалу; зростання безробіття, бідності та соціальної нерівності; підвищення навантаження на соціальну інфраструктуру; різке падіння ВВП у 2022 році; прискорення інфляційних процесів; скорочення інвестиційної активності; суттєве збільшення військових витрат і грошової маси; посилення макрофінансових дисбалансів та залежності економіки від міжнародної фінансової підтримки. Водночас поступове відновлення окремих макроекономічних показників у 2023–2025 роках свідчить про адаптаційний потенціал української економіки та формує підґрунтя для подальшого післявоєнного відновлення й забезпечення сталого економічного розвитку.

2.2 Оцінка структурних змін в економіці під впливом збройного конфлікту

Структура економіки України є багатогалузевою і включає промисловість, сільське господарство, сферу послуг та інші сектори, кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні національного валового внутрішнього продукту. В умовах сучасних геополітичних викликів особливого значення набувають галузі, що забезпечують економічну стабільність і продовольчу безпеку держави.

Агропромисловий комплекс (АПК) є одним із секторів економіки України, що забезпечує продовольчу безпеку країни та має значний експортний потенціал. У контексті поточних геополітичних викликів, зокрема військового конфлікту з Росією, аналіз економічного стану цього сектору набуває особливої актуальності.

Розглянемо динаміку фінансових вкладень у модернізацію та розширення агропромислового сектору України, зосередивши увагу на ключових галузях, що включають виробництво сільськогосподарської продукції, лісове господарство, рибальство, а також промисловість, пов'язану з переробкою харчових продуктів, виготовленням напоїв і тютюнових виробів (див. рис. 2.1)

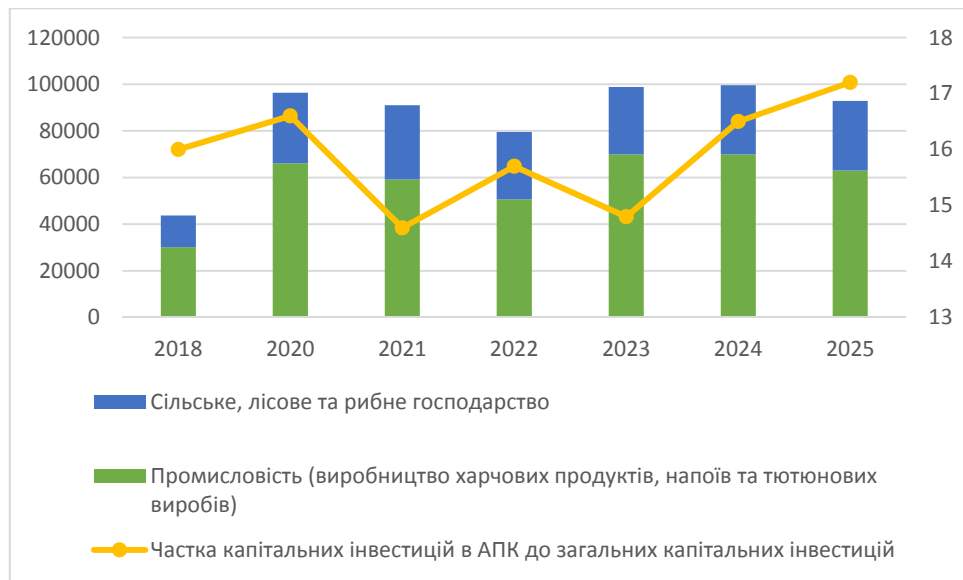

Рис.2.1. Динаміка капітальних інвестицій в АПК за 2018–2025 рр, млн.грн.

Джерело: створено автором на основі [20].

Аналіз динаміки свідчить про загальну тенденцію до зростання капітальних інвестицій в агропромисловий комплекс упродовж 2018–2025 рр., хоча цей процес супроводжувався певними коливаннями. Зокрема, у 2018 році обсяг інвестицій становив близько 40 тис. млн грн, у 2020 році він зріс майже до 95 тис. млн грн, однак у 2021 році відбулося зниження приблизно до 90 тис. млн грн. У 2022 році показник скоротився до близько 80 тис. млн грн, після чого у 2023–2024 рр. знову спостерігається зростання до рівня майже 100 тис. млн грн, а у 2025 році обсяг дещо зменшується до приблизно 92 тис. млн грн.

Частка інвестицій в АПК у загальній структурі капітальних вкладень коливалася в межах 14–17%, зокрема знизившись до близько 14% у 2021 році та до 15% у 2023 році, але з подальшим зростанням до приблизно 17% у 2025 році. Це свідчить про відносну стабілізацію інвестиційної активності в галузі та поступове відновлення її значущості в економіці після періодів спаду.

Збройні конфлікти в Україні завдали серйозної шкоди сільському господарству, призвівши до скорочення оброблюваних площ і значних економічних втрат. Для всебічного аналізу ситуації в агропромисловому секторі України, особливо після повномасштабного вторгнення, KSE Institute у співпраці

з Міністерством аграрної політики та продовольства України проводить регулярні дослідження. (рис.2.2)

Рис.2.2. Динаміка збитків АПК у розрізі галузі

Джерело: створено автором на основі [20].

Згідно з даними загальні збитки агропромислового комплексу сягнули 10,3 мільярда доларів США. Темпи зростання збитків сповільнилися, оскільки основні руйнування відбулися в перший рік війни. Найбільших втрат зазнали Запорізька, Херсонська та Луганська області, де сумарно зафіксовано 65% усіх збитків [23].

Війна в Україні завдала нищівного удару по сільському господарству, спричинивши масштабні руйнування та втрати. Загальна вартість пошкодженої та знищеної сільськогосподарської техніки сягнула 5,8 мільярдів доларів США, що становить приблизно 18,6% від усього наявного обладнання. Особливо постраждали трактори, тисячі яких були знищені або потребують ремонту, що призвело до збитків у 1,6 мільярда доларів.

Окрім техніки, значних втрат зазнали виробничі фактори та готова продукція. Було пошкоджено або викрадено мільйони тонн зерна та олійних культур, що призвело до збитків у 1,87 мільярда доларів. Також знищено або

викрадено велику кількість добрив, засобів захисту рослин та пального, що завдало додаткових збитків на 95 мільйонів доларів.

Війна також призвела до втрати тисяч гектарів багаторічних культур, відновлення яких оцінюється в сотні мільйонів доларів. Поголів'я худоби значно скоротилося через загибель та примусовий забій, що завдало збитків на сотні мільйонів доларів.

Отже, війна в Україні спричинила катастрофічні наслідки для агропромислового комплексу, призвівши до величезних втрат виробництва, експортних можливостей та продовольчої безпеки. Відновлення аграрного сектору вимагає значних зусиль та інвестицій для відновлення пошкодженої інфраструктури та забезпечення стабільності галузі.

Енергетична система України є мережею, що включає в себе різноманітні джерела генерації електроенергії. До них належать атомні, гідроелектростанції, а також теплові електростанції та теплоелектроцентралі, більшість з яких перебуває у державній власності. Ключову роль в управлінні системою відіграє компанія "Укренерго", яка відповідає за транспортування електроенергії до розподільчих компаній.

Станом на 2026 рік енергетичний сектор України суттєво трансформувався під впливом війни та постійних атак на інфраструктуру, що зумовило зміну структури виробництва електроенергії. Загальні обсяги генерації залишаються нижчими порівняно з довоєнним рівнем 2021 року (158,4 млрд кВт·год), однак система поступово стабілізується завдяки відновленню потужностей і розвитку альтернативних джерел.

Основну роль і надалі відіграє атомна енергетика, частка якої у виробництві електроенергії зросла та коливається на рівні близько 60–65%, що зумовлено відносною стійкістю атомних електростанцій та їх базовим характером генерації. Водночас теплова генерація зазнала найбільших втрат: після масованих руйнувань її частка у 2024–2026 роках утримується на рівні приблизно 5–10%, що значно менше порівняно з 23,5% у 2021 році.

Теплоелектроцентралі також зазнали критичних пошкоджень - значна частина об'єктів була знищена або виведена з експлуатації, тому їх внесок у загальний баланс електроенергії знизився орієнтовно до 2–3% проти 6,4% у довоєнний період. Водночас гідроенергетика зберігає важливу роль у балансуванні системи, хоча її можливості обмежені через пошкодження окремих об'єктів і зміну гідрологічних умов.

Помітною тенденцією є активне зростання частки відновлюваних джерел енергії - сонячної та вітрової генерації, які у 2026 році забезпечують близько 10–15% виробництва електроенергії. Це пов'язано як із відновленням пошкоджених потужностей, так і з будівництвом нових, більш децентралізованих енергетичних об'єктів.

Вторгнення російських військ в Україну спричинило колосальні зміни в транспортній та логістичній галузях. Початок війни фактично паралізував експорт, адже авіація була повністю зупинена, а інфраструктура аеропортів та залізниць зазнала руйнувань. Склади та офіси логістичних компаній стали мішенню для обстрілів, змушуючи підприємства припиняти роботу або переїжджати. Окупанти розкрадали техніку та обладнання, завдаючи величезних збитків.

До війни основні експортні потоки йшли через морські та залізничні шляхи. Вихід до Чорного моря дозволяв торгувати з усім світом. Однак блокада портів після 24 лютого 2022 року кардинально змінила ситуацію. Якщо раніше 80% експорту здійснювалося морем, то вже у квітні цей показник впав до 13%. Натомість, зросло значення залізничного та автомобільного транспорту, а також збільшилися поставки до країн Європейського Союзу.

Бізнес в Україні зіткнувся з низкою серйозних проблем. Компанії були змушені відмовитися від накопичення товарів, щоб зменшити обсяг заморожених коштів і ризик втрати запасів через обстріли. Змінилися вимоги до складських приміщень, оскільки більшість складів знаходилася в Київській області, а через бойові дії компанії переїжджали на захід країни, де бракувало

великих складських площ. Хоча ситуація поступово стабілізувалася, і склади в центральних регіонах відновили роботу.

Виникли складнощі із закупівлею товарів через обмежений асортимент, проблеми з постачальниками, блокування портів та перевантаження залізниці. Логістичні операції ускладнювалися через перевірки на блокпостах, комендантську годину та необхідність розробки запасних маршрутів.

На початку вторгнення транспортні потоки з півдня були перенаправлені на захід. Пізніше, завдяки зерновому коридору, вдалося відновити роботу Одеського порту та активізувати порти на Дунаї. Це дозволило автомобільному та залізничному транспорту скоординувати зусилля та допомогти експортерам доставити товари на ринки. Проте, транспортна та логістична галузі все ще перебувають у кризовому стані, і багато проблем потребують вирішення.

Війна в Україні спричинила значні перешкоди для експорту товарів до західних країн. Суттєво збільшивши обсяги наземних перевезень, Україна зіткнулася з обмеженнями власного транспорту та технічними проблемами. Водночас, ключовою проблемою стала неготовність європейської інфраструктури прийняти та обробити великі потоки української сировини [27].

Незважаючи на складнощі, транспортний сектор поступово стабілізується. Ведеться планомірна робота з відновлення інфраструктури та виведення галузі з кризи. Реалізуються антикризові та перспективні проекти, в тому числі за підтримки міжнародних партнерів, що сприяють покращенню логістики під час війни та створюють основу для подальшого розвитку.

Попри повномасштабну війну, український ІТ-сектор залишається одним із ключових рушіїв національної економіки. Галузь технологій формує значну частину експорту послуг, податкових надходжень і створює робочі місця. Загальний обсяг ІТ-ринку України досягнув 7,85 млрд доларів, а частка ІТ-послуг у структурі експорту становить приблизно 41,6%. До того ж, технологічний сектор забезпечив 3,2% ВВП країни та сплатив до бюджету понад 50,5 млрд грн податків за підсумками 2025 року. У 2024 році ІТ став лідером серед експорту послуг в Україні — 41,9% усіх експортних послуг припадало на комп'ютерні

технології. Частка ІТ у загальному експорті товарів і послуг досягла 12,3%, поступаючись лише експорту продуктів харчування та агропродукції.

Попри стабільність галузі, її частка у ВВП знизилася з 4,43% у 2023 році до 3,92% у 2024 році. Таке зменшення відносного показника зумовлене не спадом у самій ІТ-індустрії, а динамічним зростанням інших секторів — передусім оборонно-промислового комплексу, промисловості, енергетики та будівництва.

Найпомітніше зростання експорту ІТ-послуг відбулося у 2021 році (на 38,1%) та 2013 році (на 37,9%). Після періоду активного розвитку, у 2023 році галузь зафіксувала спад на 8,5%, а у 2024 році зниження продовжилося і становило 4,2% [28].

Галузеві перетворення супроводжуються відчутною зовнішньоекономічною переорієнтацією. Якщо до 2014 року структура експорту залишалася сировинно орієнтованою, то за останні п'ять років Україна поступово зміцнила позиції в експорті високотехнологічних і сервісних послуг. На 2025 рік основними торговельними партнерами стали США та країни Європейського Союзу, які спільно забезпечують понад 80% валютних надходжень ІТ-експорту та близько половини всього українського товарного обігу. Індекс товарної диверсифікації демонструє зменшення залежності від обмеженого кола видів продукції: частка трьох головних товарних позицій у структурі експорту скоротилася з майже 60% у 2018 році до менш ніж 45% у 2025-му. Зросла й логістична складова вартості експорту - через руйнування портової інфраструктури та переорієнтацію потоків на сухопутні коридори до ЄС транспортні витрати нині становлять до 14% кінцевої ціни експорту, тоді як у довоєнний період — близько 8%. Частка Європейського Союзу у зовнішній торгівлі перевищила 63%, тоді як з країнами СНД вона впала нижче 4%, що підкреслює dokonану зміну геоекономічного вектора [29].

Демографічна структура ринку праці також змінилася разюче. Висока зовнішня міграція, особливо серед кваліфікованих спеціалістів, призвела до скорочення потенційної робочої сили всередині країни, але водночас

стимулювала внутрішню мобільність і перекваліфікацію. У 2025–2026 роках близько 2,7 млн українців залишалися на тривалому заробітку за кордоном, головню в Польщі, Німеччині та Чехії. Водночас рівень міжрегіональної міграції в межах країни зріс удвічі порівняно з довоєнним, що зумовлено міграцією із зони бойових дій у більш економічно активні області. Соціально-трудова структура зазнала позитивних зрушень у гендерному вимірі: частка жінок на керівних посадах у приватному секторі перевищила 32%, у той час як у промислових і технологічних сегментах - майже 18%, що свідчить про поступове руйнування гендерних бар'єрів на ринку праці. Попри це, рівень невідповідності кваліфікації потребам ринку залишається високим - до 40% працівників виконують завдання, що не відповідають їх рівню освіти, особливо у сфері виробництва та ІТ-обслуговування [30].

У 2025–2026 роках фінансово-технологічний простір України зазнає фундаментальних перетворень, де симбіоз цифрових інновацій та розосередженої енергетики формує нову архітектуру національної безпеки. Завдяки тому, що 85% мешканців країни мають стабільний вихід у глобальну мережу, загальна чисельність користувачів інтернету наблизилася до позначки 31,5 млн осіб, що спровокувало справжній бум безконтактних транзакцій [31]. Сьогодні понад 90% підприємців у регіонах повністю інтегрували банківські онлайн-інструменти у свою щоденну діяльність, а мобільні фінтех-гіганти звітують про понад 10 млн інсталяцій своїх продуктів кожен. Потужним драйвером виступає державна екосистема BankID, через яку за рік пройшло понад 87,7 млн верифікацій, підкріплюючи урядову стратегію тотальної діджиталізації 30+ адміністративних та оборонних напрямків до кінця 2026 року [32].

Банківський ландшафт поступово позбувається надмірного державного впливу, адаптуючись до ринкових реалій. Хоча п'ятірка провідних держустанов на початку 2026 року все ще контролює 62% чистих активів, цей показник за рік скоротився на 3 в.п. на користь гнучкого приватного капіталу. Попри те, що ПриватБанк акумулює понад 778 млрд грн активів і генерує приблизно 60%

сумарного профіту всього сектору, саме комерційні банки стали рушієм ринку, показавши 5-відсоткове зростання лише за останній квартал 2025 року. Знаковим моментом стало зміщення акцентів у фінансуванні: пряме комерційне кредитування за обсягами нарешті перевершило державну підтримку за схемою «5-7-9%», а частка роздрібних вкладів у держбанках почала стабільно зменшуватися [33].

Енергетичний вектор країни також пройшов точку неповернення, трансформувавшись із централізованої радянської моделі на автономну «зелену» мережу. Протягом попереднього річного циклу енергосистема поповнилася на 945 МВт за рахунок розосередженої генерації, причому 587 МВт — це приватні сонячні електростанції, що працюють безпосередньо на потреби споживачів. Наразі сонячна генерація домінує у структурі екологічно чистої енергії з часткою близько 75%. Такі темпи впровадження інновацій створюють надійний фундамент для реалізації державного плану-2030, який передбачає доведення питомої ваги відновлюваних ресурсів у загальному енергобалансі до 27% заради досягнення повної кліматичної стійкості [34].

Отже, українська економіка перебуває в стані одночасного стратегічного зсуву: галузева структура зміщується в напрямку технологічних і оборонних секторів, зовнішньоекономічні зв'язки концентруються навколо євроатлантичного простору, а демографічна картина формує новий тип трудового ринку — більш мобільний, цифровізований і соціально врівноважений, але з підвищеним навантаженням на систему професійної адаптації.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКО-ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ТЕМПИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Для дослідження впливу ключових факторів на економічне зростання України в умовах воєнного конфлікту та фінансової нестабільності пропонується застосувати економіко-математичну модель, яка дозволяє кількісно оцінити взаємозв'язок між реальним валовим внутрішнім продуктом (ВВП) та низкою макроекономічних змінних.

Деталізовані результати даного етапу відбору наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Залежність макроекономічних змінних та ВВП України у 2008-2025 роках

Рік	Темп росту реального ВВП	Темп росту військових витрат (як % від ВВП)	Індекс інфляції, %	Темп росту державного боргу (як % від ВВП)	Темп росту ППП	Темп росту Дефіциту бюджету (як % від ВВП)	Рівень безробіття %	Темп росту Рівня безробіття	Темп росту Капітальні інвестиції	Темп росту капітальних інвестицій (як % від ВВП)	Темп росту Грошової маси	Темп росту Грошової маси (M2) (як % від ВВП)	Темп росту Чистого експорту (як % від ВВП)
	y	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x10	x11	x12
2008	101.8	100.00	102.9	100	100	100	8.8	100	100	100	100	100	100
2009	102.3	116.67	101.2	140	100.46	133.33	8.6	97.73	104.87	140	102.3	100.2	166.67
2010	104.2	128.57	100.2	187.14	52.51	116.67	8.1	94.19	117.01	107.14	101.2	100.6	90
2011	107.3	111.11	100.30	137.40	123.19	121.43	8.70	107.41	90.19	111.11	100.00	101.30	117.78
2012	106.5	100.00	99.80	101.67	295.53	164.71	8.20	94.25	101.66	210.00	106.94	101.00	56.60
2013	106	111.00	100.50	109.56	668.87	135.36	7.80	95.12	39.20	109.52	123.98	102.15	-283.33
2014	99	90.09	124.90	175.06	5.34	117.41	9.70	124.36	197.62	100.87	105.26	97.89	41.18
2015	90	200.00	143.30	113.11	91.31	111.91	9.50	97.94	159.79	101.72	103.90	82.12	-131.43
2016	92	250.00	112.40	102.02	-111.71	45.78	9.70	102.11	137.42	101.69	110.94	93.55	-123.91
2017	94	49.80	113.70	88.64	-831.88	128.95	9.90	102.06	129.06	105.00	109.62	87.28	126.32
2018	97	200.80	109.80	84.82	96.90	54.42	9.10	91.92	107.81	115.87	105.69	88.15	112.50
2019	100	44.00	104.10	82.59	120.67	103.75	8.60	94.51	81.46	101.37	112.58	98.88	90.12
2020	97	109.09	105.00	120.87	131.54	118.07	9.90	115.12	132.61	87.84	128.62	124.93	120.55
2021	100	154.17	110.00	80.43	-14.81	264.29	10.30	104.04	77.40	94.62	111.97	86.62	38.64
2022	71	918.92	126.60	160.33	-770.39	70.08	21.10	204.85	78.55	70.73	120.77	124.61	620.59
2023	105	108.82	105.10	107.65	17.23	485.40	19.00	90.05	96.53	172.41	123.01	98.95	125.59
2024	105	58.38	112.00	108.06	368.66	115.72	14.30	75.26	135.12	121.33	113.36	92.99	93.58
2025	104.8	121.76	108.00	107.89	78.38	87.00	11.30	79.02	125.24	102.75	115.28	94.75	85.48
Парна кореляція	-0,857755	-0,680760	-0,155216	0,719004	0,316275	-0,499305	-0,837670	-0,101921	0,503246	-0,198548	-0,303825	-0,538177	

Створено автором на основі джерел [20-27]

Відбір факторів, що мають найбільш істотний вплив на динаміку реального ВВП України та виявляють тісний кореляційний зв'язок з рівнем економічного зростання, здійснено на основі попереднього статистичного аналізу. Зокрема, для виявлення найбільш релевантних змінних було застосовано метод парної кореляції: як залежну змінну було обрано темп зростання реального ВВП (позначено як Y), а як незалежні змінні (X_i) - потенційні фактори, що можуть

впливати на економічне зростання. На основі отриманих коефіцієнтів кореляції було сформовано перелік змінних з найвищим ступенем зв'язку з показником реального ВВП.

Парний кореляційний аналіз засвідчив наявність суттєвого зв'язку між темпом зростання реального ВВП (Y) та рядом незалежних показників. Зокрема, було виявлено як сильні позитивні, так і негативні кореляційні зв'язки, що свідчить про потенційний вплив відповідних факторів на зміну результативного показника.

Для подальшого дослідження було відібрано змінні, коефіцієнти парної кореляції яких за модулем перевищують 0,5, що вказує на наявність тісного зв'язку з результативною ознакою. До моделі включено такі фактори:

- x_1 – темпи зростання військових витрат (як % до ВВП);
- x_2 – індекс інфляції;
- x_4 – темпи зростання прямих іноземних інвестицій;
- x_7 – темпи зростання рівня безробіття;
- x_9 – темпи зростання капітальних інвестицій (як % до ВВП);
- x_{12} – темпи зростання чистого експорту (як % до ВВП).

Включення саме цих змінних до моделі обґрунтовується їх значущим кореляційним зв'язком із залежною змінною, що дозволяє більш повно врахувати сукупний вплив економічних факторів на темпи зростання реального ВВП. З метою більш глибокого аналізу взаємозв'язків між змінними та врахування їхнього одночасного впливу доцільно провести множинний кореляційний аналіз, результати якого наведено нижче.

	y	x_1	x_2	x_4	x_7	x_9	x_{12}
y	1						
x_1	-0,85776	1					
x_2	-0,68076	0,433917	1				
x_4	0,719004	-0,54509	-0,39027	1			
x_7	-0,83767	0,889116	0,414615	-0,61703	1		
x_9	0,503246	-0,35125	-0,36608	0,339726	-0,4197	1	
x_{12}	-0,53818	0,661254	0,08884	-0,64529	0,684513	-0,15348	1

Рис.3.1 Матриця парних кореляцій

Аналіз матриці парних кореляцій свідчить про наявність щільних статистичних зв'язків між досліджуваними показниками, де найбільш вагомий вплив на результативну змінну у мають фактори x_1 та x_7 . Коефіцієнти кореляції між цільовим параметром та вказаними чинниками становлять -0,858 та -0,838 відповідно, що вказує на сильний обернений зв'язок, за якого зростання цих факторів призводить до суттєвого зниження показника у. Помітну роль також відіграють змінні x_4 з прямою кореляцією 0,719 та x_2 із від'ємним значенням -0,680, тоді як вплив факторів x_9 та x_{12} є менш вираженим, проте статистично значущим на рівні 0,503 та -0,538.

Для більш точного аналізу впливу кожної змінної на залежну змінну, а також для кількісної оцінки взаємозв'язків, необхідно побудувати регресійну модель. За допомогою надбудови Excel "Data Analysis" → "Regression" побудуємо лінійні багатфакторні моделі.

x1,x2,x4,x7,x9,x12									
SUMMARY OUTPUT									
Regression Statistics									
Multiple R	0,962176495								
R Square	0,925783608								
Adjusted R Square	0,885301939								
Standard Error	2,932407685								
Observations	18								
ANOVA									
	df	SS	MS	F	Significance F				
Regression	6	1179,916	196,6526	22,86921	1,31343E-05	<0,05 модель є достовірною			
Residual	11	94,58916	8,599015						
Total	17	1274,505							
	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%	
Intercept	125,9571287	11,0704	11,37783	2,01E-07	101,5913343	150,3229	101,5913	150,3229	
x1	-0,022262122	0,008359	-2,6633	0,022057	-0,040659855	-0,00386	-0,04066	-0,00386	
x2	-0,199371986	0,079318	-2,51356	0,028803	-0,373950814	-0,02479	-0,37395	-0,02479	
x4	0,007649867	0,00309	2,475774	0,030804	0,000849066	0,014451	0,000849	0,014451	
x7	-0,044738596	0,062559	-0,71515	0,489419	-0,182428994	0,092952	-0,18243	0,092952	
x9	0,023001065	0,025665	0,896209	0,389333	-0,03348688	0,079489	-0,03349	0,079489	
x12	0,006195352	0,006928	0,894197	0,390362	-0,009053948	0,021445	-0,00905	0,021445	
x7,x9,x12 - статистично не значущі									

Рис.3.2 Багатфакторна модель у ($x_1, x_2, x_4, x_7, x_9, x_{12}$)

Результати проведеного регресійного аналізу підтверджують високу якість та надійність побудованої математичної моделі, оскільки коефіцієнт детермінації R-квадрат скоригований становить 0,855, що суттєво перевищує

встановлений критичний поріг 0,75. Таке значення свідчить про те, що обрані фактори на 85,5% пояснюють варіацію результативного показника, підкреслюючи високу прогностичну здатність моделі. Загальна статистична значущість підтверджується критерієм Фішера, де показник Significance F дорівнює 0,0000131343, що значно менше за допустимий рівень 0,05, вказуючи на адекватність отриманої залежності реальним даним.

Аналіз окремих параметрів моделі через критерій Стюдента та імовірнісний показник виявив, що найбільш статистично вагомих чинником є змінна x_1 , для якої t -статистика складає -2,663 (за модулем більше ніж 2), а P -value дорівнює 0,022, що повністю відповідає умові значущості (менше 0,05). Натомість змінні x_7 , x_9 та x_{12} продемонстрували вкрай низьку індивідуальну значущість із високими значеннями P -value (0,48, 0,39 та 0,39), що вказує на їх слабкий безпосередній вплив у межах даної комбінації ознак і може бути підставою для їх виключення з метою спрощення та оптимізації моделі. За t -критерієм ($|t| > t_{кр}$) значущими є x_1 , x_2 , x_4 , тоді як x_7 , x_9 , x_{12} — незначущі ($|t| < t_{кр}$), тому в моделі залишаємо лише x_1 , x_2 , x_4 .

x_1, x_2, x_4									
SUMMARY OUTPUT									
Regression Statistics									
Multiple R	0,953064								
R Square	0,908331								
Adjusted R Square	0,888687								
Standard Error	2,888807								
Observations	18								
ANOVA									
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>				
Regression	3	1157,672	385,8907	46,24099751	1,63916E-07	<0,05 модель є достовірною			
Residual	14	116,8329	8,345207						
Total	17	1274,505							
Coefficients									
	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>		
Intercept	130,0292	7,499273	17,3389	7,37865E-11	113,9448389	146,1135	113,9448	146,1135	
x_1	-0,0248	0,004459	-5,56076	7,01933E-05	-0,03435975	-0,01523	-0,03436	-0,01523	
x_2	-0,24636	0,06935	-3,5524	0,0031857	-0,39510251	-0,09762	-0,3951	-0,09762	
x_4	0,007153	0,002462	2,905844	0,011508375	0,001873476	0,012433	0,001873	0,012433	

Рис.3.3 Багатофакторна модель $y(x_1, x_2, x_4)$

Оптимізована регресійна модель, побудована на основі трьох ключових факторів x_1 , x_2 та x_4 , демонструє виняткову статистичну надійність та точність. Коефіцієнт детермінації R-квадрат скоригований покращився до рівня 0,889, що підтверджує здатність моделі пояснювати понад 88,9% варіації результативного показника. Загальна достовірність розрахунків підкріплюється вкрай низьким значенням Significance F, що свідчить про практично нульову ймовірність випадкового отримання таких результатів і робить модель придатною для макроекономічного прогнозування.

На відміну від попередньої ітерації, у цій моделі всі включені чинники є абсолютно значущими, оскільки їхні показники P-value суттєво менші за критичну позначку 0,05. Зокрема, фактор x_1 має найвищий рівень впливу з t-статистикою -5,561 та ймовірністю помилки лише 0,00007019, що вказує на сильний і стабільний зворотний зв'язок. Змінні x_2 та x_4 також демонструють високу індивідуальну значущість із значеннями t-stat -3,552 та 2,906 відповідно, а їхні P-value (0,003 та 0,011) повністю відповідають суворим критеріям статистичного відбору. Отже, виключення неінформативних параметрів дозволило отримати збалансовану та математично обґрунтовану модель, де кожен коефіцієнт є вагомим та достовірним.

Стратегічна перебудова національної економіки у посткризовий період 2025–2026 років має спиратися не лише на ідентифікацію статистичних залежностей, але й на розкриття економічних механізмів, що лежать в їх основі. Виявлений у регресійній моделі сильний обернений зв'язок між військовими видатками (x_1) та темпами зростання ВВП свідчить про ефект витіснення продуктивних інвестицій, коли значні бюджетні ресурси спрямовуються у споживчий за своєю природою сектор, не створюючи довгострокової доданої вартості. Водночас це не означає необхідності скорочення оборонних витрат, а вказує на потребу їх якісної трансформації.

Ключовим інструментом такої трансформації має стати розвиток оборонно-промислового комплексу за кластерною моделлю, яка забезпечує мультиплікативний ефект через міжгалузеві зв'язки. Локалізація виробництва

дозволяє зменшити імпортозалежність, активізувати внутрішній попит на продукцію суміжних галузей (металургія, машинобудування, ІТ) та створити ефект технологічного spillover. Отже, військові видатки можуть перейти з категорії фіскального навантаження у фактор ендогенного зростання за умови їх інтеграції у виробничі ланцюги.

Негативний вплив інфляції (x2) потребує глибшого розгляду через призму макрофінансової дестабілізації. Висока інфляція не лише знижує реальні доходи, але й підвищує премію за ризик, що безпосередньо обмежує доступ до кредитних ресурсів та стримує інвестиційну активність. У цьому контексті політика таргетування інфляції має поєднувати монетарні інструменти з заходами структурного характеру — зокрема, відновленням логістичної інфраструктури, диверсифікацією постачання та зниженням транзакційних витрат у ланцюгах доданої вартості. Це дозволить зменшити інфляційний тиск немонетарного походження, який є домінуючим у воєнній економіці.

Особливої уваги потребує інтерпретація ролі прямих іноземних інвестицій (x4), які виявилися єдиним статистично значущим драйвером економічного зростання. Це свідчить про критичну залежність економіки від зовнішнього капіталу в умовах обмеженого внутрішнього інвестресурсу. Однак ефективність ПІІ визначається не лише їх обсягом, а й структурою та секторальною спрямованістю. Найбільший ефект досягається у випадку інвестицій у високотехнологічні та експортно-орієнтовані галузі, які формують довгострокову конкурентоспроможність.

Для максимізації позитивного впливу цього фактора державна політика має бути спрямована на зниження інституційних та воєнних ризиків через механізми страхування інвестицій, гарантії прав власності та стабільність регуляторного середовища. Додатково, податкова політика повинна стимулювати реінвестування прибутку, що сприятиме накопиченню капіталу всередині країни. Важливим напрямом є також цифровізація економіки, яка дозволяє знизити залежність від фізичної інфраструктури та підвищити мобільність капіталу.

Отже, результати регресійного аналізу вказують на необхідність переходу від політики реактивного стримування кризових явищ до проактивної моделі структурної модернізації. Синергія трансформованих оборонних витрат, контрольованої інфляції та цілеспрямованого залучення іноземного капіталу здатна сформувати нову модель економічного зростання, в якій зовнішні ресурси виступатимуть каталізатором внутрішніх структурних змін, забезпечуючи стійке відновлення та довгострокове підвищення національного доходу.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дипломного дослідження, присвяченого аналізу впливу війни на економічне зростання та пошуку шляхів відновлення національної економіки, сформульовано наступні узагальнені висновки:

1. Здійснено комплексний теоретичний аналіз сутності економічного розвитку та економічного зростання, а також обґрунтовано необхідність їх чіткого розмежування. Визначено, що економічний розвиток є ширшою категорією, яка охоплює не лише кількісні, а й якісні трансформації економічної системи, тоді як економічне зростання відображає передусім динаміку виробництва. Розкрито взаємозв'язок розвитку з категоріями прогресу та регресу, підкреслено його багатовекторний характер. Проаналізовано циклічність економічних процесів, зокрема через призму теорії довгих хвиль, а також узагальнено ключові чинники економічного розвитку – капітал, технології, людський капітал, інституції та глобалізацію. Окрему увагу приділено системі показників оцінювання економічного зростання, їх обмеженням і доповнювальним індикаторам. У результаті сформовано цілісне уявлення про взаємодію кількісних і якісних змін в економіці, що є основою для подальшого дослідження закономірностей її розвитку.

2. Здійснено комплексний аналіз впливу воєн на економічний розвиток країн, з урахуванням як негативних, так і потенційно стимулюючих наслідків. Визначено, що війна має переважно деструктивний характер, проявляючись у руйнуванні фізичного та людського капіталу, зростанні державних витрат і боргового навантаження, погіршенні соціально-економічних умов та гальмуванні довгострокового розвитку. Водночас обґрунтовано, що в окремих випадках війна може виступати каталізатором технологічного прогресу, структурних змін та модернізації економіки. Проаналізовано залежність економічних наслідків від масштабу, тривалості конфлікту та рівня розвитку країни, а також підкреслено важливість ефективної післявоєнної політики відновлення. У результаті сформовано цілісне розуміння багатовимірного

впливу воєн на економіку та підтверджено, що, попри окремі короткострокові стимули, довгострокові наслідки війни є переважно негативними і стримують стійкий економічний розвиток.

3. Розкрито сутність та ключові механізми адаптації економіки до умов збройних конфліктів. Визначено, що адаптація є комплексним процесом структурної перебудови економічної системи, спрямованим на забезпечення її функціонування в умовах воєнних викликів. Проаналізовано основні напрями трансформацій, зокрема переорієнтацію виробництва, посилення ролі держави, зміну бюджетно-фінансової політики, мобілізацію ресурсів та розвиток інновацій. Окрему увагу приділено впливу війни на аграрний сектор, зовнішньоекономічні зв'язки та соціальну стабільність. Узагальнено історичний досвід адаптації економік різних країн, що дозволило визначити ключові чинники ефективного функціонування в умовах війни. У результаті сформовано цілісне бачення адаптаційних процесів як необхідної передумови збереження економічного потенціалу та створення основ для післявоєнного відновлення і розвитку.

4. Здійснено економіко-математичне обґрунтування впливу збройних конфліктів на динаміку макроекономічних показників, зокрема реального ВВП. Розкрито особливості трансформації економічної системи в умовах війни через призму видаткового підходу до розрахунку ВВП та визначено ключову роль державних витрат, особливо оборонного характеру. Запропоновано економетричну модель, яка дозволяє оцінити вплив факторів на економічне зростання. Проаналізовано основні закономірності, встановлені на основі міжнародного досвіду, зокрема негативний вплив війни на темпи зростання ВВП, інфляційні процеси та інвестиційну активність. Також підкреслено доцільність застосування кореляційного аналізу для виявлення взаємозв'язків між ключовими змінними. У результаті сформовано аналітичну основу для подальшого дослідження макроекономічних наслідків війни та оцінки ефективності економічної політики в умовах збройних конфліктів.

5. Проаналізовано основні наслідки повномасштабної війни для економіки України на мікрорівні, зокрема вплив на діяльність підприємств, домогосподарств та ринку праці. Визначено, що ключовими проявами стали дезінтеграція логістичних ланцюгів, порушення виробничих процесів, зростання витрат і зниження ефективності бізнесу. Значну увагу приділено процесам релокації підприємств, їх галузевим особливостям та викликам, пов'язаним із відновленням діяльності в нових умовах. Проаналізовано масштаби внутрішньої та зовнішньої міграції населення, а також їх вплив на трудові ресурси та соціально-економічну ситуацію. Окремо висвітлено зростання соціальної напруги, рівня бідності та навантаження на інфраструктуру приймаючих регіонів. У результаті сформовано комплексне уявлення про глибину трансформацій на мікрорівні та визначено ключові виклики, що потребують врахування при формуванні політики економічного відновлення.

6. Здійснено комплексний аналіз трансформацій галузевої структури економіки України в умовах повномасштабної війни. Розкрито ключові тенденції розвитку агропромислового комплексу, енергетичного сектору, транспорту та логістики, інформаційно-технологічної сфери, а також зовнішньоекономічних зв'язків і ринку праці. Встановлено, що аграрний сектор зазнав значних втрат, але зберігає стратегічне значення для продовольчої безпеки та експорту. Енергетична система перебуває в процесі структурної перебудови з поступовим зростанням ролі відновлюваних джерел енергії. Транспортно-логістична галузь адаптується до нових умов через переорієнтацію маршрутів і відновлення інфраструктури, тоді як ІТ-сектор демонструє відносну стійкість і залишається одним із ключових драйверів економіки. Окрему увагу приділено змінам у зовнішній торгівлі, що характеризуються переорієнтацією на ринки ЄС та США, а також зростанням логістичних витрат. Проаналізовано трансформації на ринку праці, зокрема міграційні процеси, структурні зрушення зайнятості та підвищення ролі цифрових фінансових технологій. У результаті встановлено, що сучасна економіка України перебуває у стані глибокої структурної перебудови, яка одночасно супроводжується кризовими явищами та

формуванням нових довгострокових векторів розвитку, орієнтованих на технологізацію, євроінтеграцію та підвищення стійкості економічної системи.

7. Здійснено комплексний аналіз ключових макроекономічних показників України за період 2011–2025 років, що дозволило оцінити загальні тенденції розвитку національної економіки в умовах кризових і воєнних викликів. Розглянуто динаміку реального ВВП, рівня безробіття, інфляції, військових витрат, прямих іноземних інвестицій та грошової маси, що в сукупності відображають глибину структурних трансформацій економічної системи. Встановлено, що економічний розвиток характеризується високою нестабільністю з різкими спадами та періодами відновлення, найбільш критичним з яких став 2022 рік. Водночас у 2023–2025 роках спостерігаються ознаки поступової стабілізації та адаптації економіки до нових умов. Виявлено суттєві дисбаланси на ринку праці, інфляційний тиск, скорочення інвестиційної активності та різке зростання військових витрат, що свідчить про переорієнтацію державної економічної політики на забезпечення обороноздатності. У результаті узагальнення визначено, що сучасний стан економіки України є перехідним і характеризується одночасною дією відновлювальних процесів та високих ризиків. Це зумовлює необхідність формування комплексної стратегії післявоєнного розвитку, спрямованої на макроекономічну стабілізацію, активізацію інвестиційної діяльності та забезпечення сталого економічного зростання.

8. Здійснено комплексний економіко-математичний аналіз впливу ключових макроекономічних факторів на динаміку реального ВВП України в умовах воєнного стану та фінансової нестабільності. На першому етапі проведено відбір релевантних змінних на основі парного кореляційного аналізу, що дозволило визначити фактори з найбільш тісним зв'язком із результативним показником. Далі було побудовано багатфакторну регресійну модель, яка дала змогу кількісно оцінити ступінь впливу обраних економічних змінних на темпи зростання ВВП. У процесі перевірки статистичної значущості параметрів здійснено оптимізацію моделі шляхом виключення незначущих факторів, що

підвищило її точність та пояснювальну здатність. Отримана скоригована модель характеризується високим рівнем адекватності та статистичної надійності, що підтверджується значенням коефіцієнта детермінації та результатами F-критерію. На основі проведеного аналізу встановлено першочергові вектори впливу на економічне зростання та визначено їх економічну інтерпретацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клименко Л., Загороднюк О., Халахур Ю. Діалектика поняття «економічний розвиток підприємств» в системі менеджменту // Підприємництво та інновації. 2020. № 12. С. 120–125.
2. Смесова В.Л. Сучасні погляди на економічний розвиток та процес відтворення економічних відносин. Ефективна економіка. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8075> (дата звернення: 29.03.2025).
3. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми. Економіка України. 2012. № 5. С. 4–17.
4. Платонова І. О. Експорт як чинник економічного зростання України в умовах міжнародної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 24. Ч. 3. С. 37-41.
5. Crafts N. The Golden Age of European economic growth: A cliometric perspective, in C Diebolt and M Hauptert (eds.). Handbook of Cliometrics. SpringerVerlag, 2018.
6. Джадт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року. Київ: Наш формат. 2020. 900 с.
7. Саєнко О. Г. Механізм інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридної війни. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологія. 2015. Вип. 1.
8. Тексти лекцій з «Історії економіки та економічної думки» (для студентів напряму підготовки: 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030509 «Облік і аудит») / Авт.: Г.В.Стадник, В.П.Решетило, С.І.Штефан Харків: ХНАМГ, 2008. – 200 с.
9. Гнатюк П. Міграція та грошові перекази мігрантів. Майбутнє міграції в Україні. Звіт конференції. МОМ. 2011. 27 с.
10. Глущенко Г., Пономарьов В. Міграція і розвиток. Економіка, 2009. 454 с.

11. Козлова І. М., Велика О. Ю., Козлов Н. В. Особливості стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану. Бізнес Інформ. 2023. № 5. С. 134–140.
12. Сарбаш С. М. Вплив міжнародних конфліктів на економічний розвиток. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2023. № 2(24). С. 56–64.
13. Власова В. П., Тарновська І. В., Недоля Д.В. Бізнес-стратегія підприємства в умовах турбулентного зовнішнього середовища. Економіка та суспільство. 2022. № 42.
14. Кривобок К. В. Обґрунтування сучасного підходу щодо адаптації підприємства до нестійкого зовнішнього середовища. Економіка та суспільство. 2018. № 14. С. 412–420.
15. Соціально-економічні наслідки війни російської федерації проти України та шляхи їх подолання: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / за ред. Г. П. Ситника. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023, 88 с.
16. Jahan S., Mahmud A.S., Papageorgiou C. What Is Keynesian Economics? FINANCE & DEVELOPMENT. 2014. September, Vol. 51, No. 3. Monbiot G. Neoliberalism – the ideology at the root of all our problems. 2016.
17. Гриценко А. Економічна теорія в сучасному світі // Економіка України. № 10. 2008. С. 40—54.
18. Малий І., Галабурда М. Економічна наука: проблеми усвідомлення методології // Економіка України. № 9. 2006. С. 45—54.
19. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотків та економічного циклу / Й. А. Шумпетер. – Київ : ВД «КМА», 2011. – 242 с.
20. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
21. Оpendатабот. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-emigration-trend-2025-12>

22. Агропромисловий комплекс України, огляд ніші та реалії сьогодення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-komplieks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-riealiyi-soghodiennia/>

23. Міністерство енергетики України. Інтеграція у європейську електромережу ENTSO-E. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mev.gov.ua/reforma/intehratsiya-u-yevropeysku-elektromerezh-entso-e>

24. Міністерство енергетики України. Енергетична стратегія України до 2050 року. URL: <https://mev.gov.ua/reforma/enerhetychna-stratehiya>

25. Піддубний І., Горюнов Д. Оцінка прямих збитків та непрямих витрат енергетичного сектору України внаслідок повномасштабного вторгнення росії (2024, травень). Київська школа економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/06/KSE_Vpliv-vii--ni-na-energetiku_UA-1.pdf

26. Бізнес оцінив стан розвитку транспортної інфраструктури в Україні. URL: <https://eba.com.ua/biznes-otsinyv-stan-rozvytku-transportnoyi-infrastruktury-v-ukrayini/>

27. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/progress/32-vvp-i-ponad-50-mlrd-hryven-podatktiv-realnyy-vplyv-it-rynku-na-ukrayinsku-ekonomiku>

28. У 2025 році ІТ-експорт зріс на 3% після двох років падіння. URL: <https://skilky-skilky.info/u-2025-rotsi-it-eksport-zris-na-3-pislia-dvokh-rokiv-padinnia/>

29. Більшість українських біженців у Європі працевлаштовані. URL: <https://socportal.info/ua/news/bilshist-ukrainskikh-bizhentsiv-u-evropi-pratcevlashtovani-ale-yak-pravilo-pratciue-nizhche-kvalifikatsii-oon/>

30. Уряд затвердив план цифровізації держпослуг до 2026 року, - Мінцифри. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/37691/2025-03-22-uryad-zatverdyv-plan-tsyfrovizatsii-derzhposlug-do-2026-roku-mintsyfyry/>

31. Рівень проникнення інтернету в Україні сягнув 82,4% – дослідження Digital. URL: <https://fintechinsider.com.ua/riven-pronyknennya-internetu-v-ukrayini-syagnuv-824-doslidzhennya-digital/>

32. Огляд банківського сектору. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2026-02.pdf?v=16

33. Відновлювальні Джерела Енергії в Україні: Що Змінилось у 2025 Році? URL: <https://www.ifec.org.ua/vidnovlyuvalni-dzherela-energiyi-v-ukrayini-shho-zminylos-u-2025-roczy/#:~:text=D1%83>

34. Лучникова Т. П., Тарновська І. В., Воробйов Є. В. Адаптація транспортних підприємств України до умов воєнного стану. Бізнес Інформ. 2023. № 1. С. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-116-122>

35. Грушко В. Економіка в умовах війни та повоєнний економічний розвиток. Вчені записки Університету «КРОК». 2024. № 1 (73). С. 47–53

36. Підприємництво України в умовах воєнного стану / Д. Левчинський та ін. Економічний простір. 2022. № 181. С. 110–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-19>.

37. Гетманенко О.О. Макроекономічні наслідки війни для України: детальний аналіз. Економіка : реалії часу. 2025. №3 (79). С.58-65. DOI: 10.15276/ETR.03.2025.6

38. Як війна в Україні вплинула на економіку і чому вигідно її закінчувати. URL: <https://foreignukraines.com/2025/08/23/how-the-war-in-ukraine-affected-the-economy-and-why-it-is-beneficial-to-end-it/>

ДОДАТКИ

Додаток А

